

Semiotic Investigation of Visual Components of World Health Organization Educational Posters (Case Study: Coronavirus 2020-2021)

Bahareh Moayeri^{1*}, Seyed Abutorab Ahmadpanah²

¹Master of Art (M.A), Department of Graphic, Tarbiat Modares University (TMU), Tehran, Iran.

²Associate Professor, Department of Graphic, Tarbiat Modares University (TMU), Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article Type:

Original Research

Received: 02.28.2023

Revised: 05.13.2023

Accepted: 07.02.2023

Keyword:

Semiotics
Educational Poster
World Health Organization
Coronavirus
Image Structure

*Corresponding Author:

Bahareh Moayeri

Email: B.Moayeri@modares.ac.ir

ABSTRACT

The semiotic analysis of the poster is a set of visual-textual signs based on the inter-signal relationships. The interdisciplinary nature of the subject of this research (linguistics, psychology and graphics with semiotics) makes the analysis of educational posters and semiotics inevitable. In designing a poster, all the codes of the artist are decoded by the audience, and the artist must be aware of how to decode the audience. This research was conducted with the aim of knowing the goals of semiotics and how the World Health Organization uses visual signs for the audience in educational posters of medical diseases. The questions are as follows: What effect does universality have on the selection of visual signs of the desired posters? How has the World Health Organization benefited from semiotics in educational posters? The research method was descriptive-analytical and library research and documents study based on the three groups of educational posters of the organization, three samples of the posters were examined. It research findings indicated that in UN educational designs, the use of appropriate designers using semiotic results tools derived from the opinions of "Ferdinand de Saussure" and "Charles Sanders-Pierce" helped the audience to understand more complex signs and made them read educational messages. Universality is properly displayed in the design of educational posters. Using images for people with different educational levels, showing different races with different costumes and beliefs, showing genders at different ages are other factors that the organization should have knowledge of.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Humans are used to understanding the world through symbols, and their daily life is often a symbolization of the surrounding environment. "Poster semiotics analysis includes a set of written-image signs based on which inter-sign relationships are determined". Such an analysis can help the audience to deeply understand the complex variables of visual signs and facilitate their reading of the social-cultural consequences of the aesthetic matter. As a result, all encodings of the artist are decoded by the audience, and this requires the artist to be fully aware of how to decode his audience. Designers can create posters using meaningful images to convey information and communicate with people. Visual cues, including texts, images, colours, textures are essential in poster design because the integration of such signs or symbolic elements enables designers to use posters as a communication medium to convey messages and inform. Furthermore, since signs can be used to symbolize things, sign design is known as a method of visual communication; an image accompanied by conceptual information enables viewers to relate their imaginations to the content of the image. In addition, visual information conveyed through images can complement the lack of text information. Therefore, image is a fundamental category in poster design and semiotics can be used to enhance the visual communication of a poster. In terms of the nature of the message, posters are divided into commercial, cultural, political and artistic, and in terms of the method of presenting the message, they are categorized into cognitive, news, educational, informative, appeal and economic. Due to the variety and wide range of posters, this research focused only on educational posters to study different aspects of the subject more carefully. From an educational point of view, posters have many uses: educational posters as educational aids for teachers, scientific-educational posters for presenting articles in seminars, and educational posters used by the World Health Organization. The educational posters of the World Health Organization are very important due to their wide range of activities such as health systems, ensuring human health throughout life, preparing to deal with infectious and non-infectious diseases, and also establishing international health coordination in the United Nations system. Therefore, the current research is limited to the examination of educational posters of the World Health Organization related to the coronavirus disease with a semiotics approach. Considering the importance that such posters play in improving the health and hygiene of people worldwide, the proper way and effective presentation of these posters can play a role in improving people's lives to be better and healthier. More than one hundred and ninety countries in six geographical regions are members of the World Health Organization, and each of these countries has its own set of conditions and facilities, such as audience diversity, level of education, amenities, and access to virtual space. Therefore, the purpose of this research was to distinguish the semiotics approach and how the designers of the organization use visual signs to interact with the audience in the educational posters related to the coronavirus of the World Health Organization. In this regard, the questions raised in the current research are as follows: What effect has the feature of universality had on the selection of visual signs in the posters in question? And how does the World Health

Organization use semiotics in educational posters related to the Corona disease to interact with its audience?

Methodology

The present research was conducted using the analytical-descriptive method. The sources used in this research were based on library and documentary materials as well as existing sources (books, articles, World Health Organization posters, and websites). The posters of the World Health Organization, the guardian of the prevention and control of diseases worldwide, were collected directly from the official website of this organization and the sites under its control. Since the approach of this study was to analyze the educational posters of the World Health Organization, specifically the coronavirus disease, 50 educational posters related to this disease published by the World Health Organization were collected and analyzed.

Results and discussion

The presence of expert designers in educational working groups in the field of prevention and combating diseases has made the produced educational posters have an acceptable performance. Coronavirus was an unknown virus that quickly became a global pandemic due to its high contagiousness. The rapid spread and the very high rate of infected people and high human casualties have caused the organization to prioritize the presentation of educational posters to raise awareness and deal with this disease to reduce the irreparable economic, social and psychological consequences. The appropriate use of visual and written signs by designers has helped the audience understand the complex variables of visual signs and facilitated their reading of the educational messages. Since the artist is aware of the decoding method of his audience, the process of encoding by the designer and decoding by the audience was done well in the three works examined in this article. The global spread of the coronavirus disease is another aspect that the World Health Organization has taken into consideration in designing its educational posters. WHO designed posters that used simple and understandable images and text for people with different levels of education, with the representation of different races with different costumes and beliefs, genders and ages.

Conclusion

The analysis and investigations in this research showed that the appropriate use of semiotics in the design of educational posters can help the audience in a deep understanding of the complex variables of visual signs and facilitate their reading, which requires the use of designers and specialists in the field of graphics.

بررسی نشانه‌شناسانه مؤلفه‌های تصویری پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی (بررسی موردی: بیماری کرونا ۱۴۰۰-۱۳۹۹)

بهاره معیری^{*۱}، سید ابوتراب احمدپناه^۲

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه گرافیک، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۲- دانشیار، گروه گرافیک، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

تحلیل نشانه‌شناسی پوستر، مجموعه‌ای از نشانه‌های تصویری-نوشتری است که بر مبنای آنها رابطه‌های میان نشانه‌های تعین پیدا می‌کند. با توجه به اهمیتی که پوسترهای آموزشی در ارتقای سطح سلامت مردم ایفا می‌کند، شیوه مناسب و ارائه تأثیرگذار آنها می‌تواند در جهت بهبود زندگی سالم‌تر مردم نقش داشته باشد. میان‌رشته‌ای بودن موضوع این تحقیق (زبان‌شناسی، روان‌شناسی و گرافیک با نشانه‌شناسی) تجزیه و تحلیل نسبت پوسترهای آموزشی و نشانه‌شناسی را امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. در طراحی پوستر تمامی رمزگذاری‌های هنرمند توسط مخاطب رمزگشایی می‌شود و هنرمند می‌باید از نحوه رمزگشایی مخاطبان آگاه باشد. مقاله حاضر با هدف شناخت رویکرد نشانه‌شناسی و نحوه بهره‌گیری سازمان بهداشت جهانی از نشانه‌های تصویری برای تعامل با مخاطب در پوسترهای آموزشی بیماری کرونا انجام شد؛ روی سخن با مخاطبان خاص در حوزه گرافیک است. سؤالات بدین شرح است: ویژگی جهان‌شمولی چه تأثیری در گزینش نشانه‌های تصویری پوسترهای موردنظر دارد؟ سازمان بهداشت جهانی چگونه از نشانه‌شناسی در پوسترهای آموزشی کرونا بهره‌جسته است؟ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد که مطابق با سه گروه بیان شده از پوسترهای آموزشی سازمان، سه نمونه از پوسترهای کرونا بررسی شد. نتایج نشان می‌دهد، در طراحی پوسترهای آموزشی سازمان ملل، استفاده مناسب طراحان از ابزارهای نشانه‌شناسی برگرفته از نظرات فردینان دو سوسور و چارلز سندرس پیرس، مخاطب را در درک عمیق متغیرهای پیچیده نشانه‌ها یاری و موجب تسهیل خوانش او از پیام آموزشی می‌شود. جهان‌گیر بودن کرونا در طراحی پوسترهای آموزشی به‌درستی نمایش داده شده است. استفاده از تصاویر قابل‌فهم برای افراد با سطح تحصیلات متفاوت، نمایش تژادهای مختلف با پوشش متفاوت، نمایش جنسیت‌ها در سنین گوناگون از دیگر مواردی است که سازمان بدان توجه داشته است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۰۹

بازنگری مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱

کلید واژگان:

نشانه‌شناسی
پوستر آموزشی
سازمان بهداشت جهانی
کرونا
ساختار تصویری

*نویسنده مسئول: بهاره معیری

پست الکترونیکی:

B.Moayeri@modares.ac.ir

مقدمه

«نمادشناسی»^۱، مطالعات «نماد»، «نشانه‌شناسی عمومی»^۲ و با علم پژوهشی نشانه‌شناسی، مطالعه فرآیند پردازش یا فعل و انفعالات مشخص معانی است که به‌طور اختصاصی بر روی قواعد و روش عملکرد نشانه‌ها متمرکز شده و مفاهیم دلالت را در ارتباطات میان‌نشانه‌ها و فرآیند فهم آنها بررسی می‌نماید. به‌عنوان علمی میان‌رشته‌ای، نشانه‌شناسی ریشه در دانش زبان‌شناسی دارد و توجه ویژه‌ای به مسائل مربوط به ارتباط و نشانه، همان‌گونه که در نظام‌های نشانه‌ای مختلف پدیدار می‌گردند، نشان می‌دهد. هرچند دیرپایی تفکر نشانه‌شناختی به دوران یونان باستان بازمی‌گردد، آنچه امروزه به‌عنوان نشانه‌شناسی شناخته می‌شود، منبعث از نظرات «فردینان دو سوسور»^۳، زبان‌شناس سوئیسی و آثار «چالز سندرس پیرس»^۴، منطق‌دان آمریکایی است. هر یک از این دو متفکر جداگانه به تدوین نظریه‌های مربوط به نشانه و کارکرد آن پرداختند که دهه‌ها بعد مبنای پژوهش بسیاری از متخصصان رشته‌های مختلف قرار گرفت. اگرچه معمولاً نشانه‌شناسی را علمی فرارشته‌ای در نظر می‌گیرند که از گرایش‌ها و رویکردهای گوناگون و تعاریف فلسفی مختلف موضوعات مشخص تأثیر پذیرفته است، لیکن این طرز تلقی نمی‌تواند صددرصد درست باشد. موضوع پژوهش نشانه‌شناختی لازم نیست مورد خاصی باشد، هر چیزی در قالب یک نظام نشانه‌ای (که براساس کدها و قراردادهای اجتماعی و یا فرآیندهای دلالت طبقه‌بندی می‌گردد) می‌تواند موضوع یک پژوهش نشانه‌شناختی باشد؛ از قبیل نقد ادبی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، هنرهای بصری، فیلم‌شناسی، طراحی محصول و غیره. انسان‌ها عادت دارند جهان را از طریق نشانه‌ها درک کنند و زندگی روزمره آنها غالباً نمادسازی محیط اطراف است. واژه (نشانه) در فرهنگ لغت دهخدا «علامت»، «آیت»، «نشان»، «نمودار» و دلیل بیان شده و در فرهنگ فارسی معین نیز نشانه «علامت مشخصی برای شناختن چیزی» تعریف شده است. هم‌چنین در فرهنگ انگلیسی واژه (Sign) به معنای «نشان»، «علامت» و «نماد» آمده است که در حوزه‌های مختلفی چون زبان‌شناسی، ارتباط‌شناسی، هنر و غیره کارایی دارد و ریشه اصلی آن به ادبیات نشانه‌شناختی در یونان باستان بازمی‌گردد. «تحلیل نشانه‌شناسی پوستر، شامل مجموعه‌ای از نشانه‌های نوشتاری-تصویری است که بر مبنای آنها، رابطه‌های میان‌نشانه‌ای تعیین پیدا می‌کند» [۱]. چنین تحلیلی می‌تواند مخاطب را در درک عمیق متغیرهای پیچیده نشانه‌های تجسمی یاری و موجب تسهیل خوانش او از پیامدهای فرهنگی-اجتماعی امر زیباشناختی گردد. به عبارت دیگر، در فرآیند ارتباطی بین هنرمند و مخاطب، ابتدا هنرمند محتوا و پیام مورد نظر خود را با نشانه‌ها و عناصر آشنا در قالب یک اثر هنری می‌آفریند؛ سپس هنگامی که مخاطب مقابل اثر تولید شده قرار می‌گیرد پیام مورد نظر از طریق رمزگشایی نشانه‌ها و عناصر تصویری و نوشتاری، به او منتقل می‌شود. در نتیجه، تمامی رمزگذاری‌های هنرمند توسط مخاطب رمزگشایی می‌شود و این امر مستلزم آن است که هنرمند از نحوه رمزگشایی مخاطبان خود کاملاً آگاه باشد. طراحان می‌توانند با استفاده از تصاویر معنادار، پوسترهایی خلق نمایند تا اطلاعات را منتقل و با مردم ارتباط برقرار کند. علائم بصری از جمله متن‌ها، تصاویر، رنگ‌ها، بافت‌ها و غیره، در طراحی پوستر ضروری است؛ زیرا ادغام چنین علائم یا عناصر نشانه‌ای، طراحان را قادر می‌سازد تا از پوستره‌ها به‌عنوان رسانه ارتباطی برای انتقال پیام و آگاهی‌دادن استفاده کنند. هم‌چنین، از آن جا که می‌توان از نشانه‌ها برای نماد اشیاء استفاده کرد، طراحی نشانه به‌عنوان یک روش ارتباط بصری شناخته می‌شود؛ تصویری که با اطلاعات مفهومی همراه است، بینندگان را قادر می‌سازد تخیلات خود را با محتوای تصویر مرتبط سازند. علاوه‌براین، اطلاعات بصری منتقل شده از طریق تصاویر می‌تواند تکمیل‌کننده کمبود اطلاعات متن باشد. بنابراین، تصویر مقوله‌ای اساسی در طراحی پوستر است و می‌توان از

¹ Semiotics

² Semiotic

³ Semiology

⁴ Ferdinand de Saussure

⁵ Charles Sanders Peirce

نشانه‌شناسی برای تقویت ارتباط بصری یک پوستر استفاده کرد. پوسترها در گذر زمان قالب‌های متفاوتی به خود پذیرفته و موضوعات متنوع بسیاری را در برابر دیدگان مخاطبان به‌تصویر کشیده‌اند؛ از حیث ماهیت پیام، پوسترها به تجاری، فرهنگی، سیاسی و هنری تقسیم و از نظر روش ارائه پیام به شناختی، خبری، آموزشی، اطلاع‌رسان، فراخوان و اقتصادی دسته‌بندی شده است [۲]. با توجه به تنوع و طیف وسیع پوسترها، این پژوهش صرفاً بر پوسترهای آموزشی متمرکز شد تا جوانب مختلف موضوع با دقت بیشتری مورد مطالعه قرار گیرد. پوسترهای آموزشی در قالب ابزاری: آموزشی برای معلمان، علمی-آموزشی برای ارائه مقالات در سمینارها، آموزشی-ترویجی در سازمان بهداشت جهانی^۱ و غیره کاربردهای متعددی دارند. در این میان، پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی با عنایت به گستره وسیع فعالیت‌هایی همچون: سیستم‌های بهداشتی، حصول اطمینان از سلامتی انسان در طول زندگی، آمادگی برای مقابله با بیماری‌های واگیردار و غیرواگیردار و نیز ایجاد هماهنگی بهداشت بین‌الملل در سیستم سازمان ملل^۲ اهمیت به‌سزایی می‌یابد. لذا، پژوهش حاضر به بررسی پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی مرتبط با بیماری کرونا با رویکرد نشانه‌شناسی، محدود گردیده است. با توجه به اهمیت این پوسترها در ارتقای سلامت و بهداشت مردم در سطح جهانی، شیوه مناسب و ارائه تأثیرگذار آنها می‌تواند در جهت بهبود زندگی بهتر و سالم‌تر مردم نقش مهمی ایفا کند. بیش از یکصد و نود کشور در شش منطقه جغرافیایی عضو سازمان بهداشت جهانی هستند^۳ و هر کدام از این کشورها شرایط و امکانات خاص خود نظیر تنوع مخاطبان، میزان تحصیلات، امکانات رفاهی، دسترسی به فضای مجازی و غیره را دارند. از این رو، هدف از این پژوهش شناخت رویکرد نشانه‌شناسی و نحوه بهره‌گیری طراحان سازمان از نشانه‌های تصویری برای تعامل با مخاطب در پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری کرونا سازمان بهداشت جهانی می‌باشد. در این راستا، سؤالات مطرح در پژوهش حاضر بدین شرح است: ویژگی جهان شمولی چه تأثیری در گزینش نشانه‌های تصویری در پوسترهای مورد نظر داشته است؟ سازمان بهداشت جهانی برای تعامل با مخاطبان خود چگونه از نشانه‌شناسی در پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری کرونا بهره جسته است؟

پیشینه پژوهش

- کتاب دکتر «فرزان سجودی»^۴، زبان‌شناس و نشانه‌شناس ایرانی، با عنوان «نشانه‌شناسی کاربردی» (۱۳۹۸) کوششی در جهت معرفی دیدگاه‌های نشانه‌شناسان از «فردینان دو سوسور» و «چالز سندرس پیرس» تا نشانه‌شناسان متأخر و هم‌چنین ارائه دیدگاه‌های نگارنده در این زمینه است. راه این دو بنیانگذار را دیگران نیز در طول قرن بیستم ادامه دادند. سنت نشانه‌شناسی «فردینان دو سوسور» توسط اندیشمندانی چون «لوئی ترول یلمزلف»^۵، «رومن یاکوبسن»^۶، «رولان بارت»^۷ و دیگران ادامه پیدا کرد و راه نشانه‌شناسی «چالز سندرس پیرس» را نیز متفکرانی چون «چارلز مورس»^۸ و دیگران ادامه دادند [۳].
- کتاب دکتر «محمد ضیمران»^۹، فیلسوف با مدرک دکترای معرفت‌شناسی و آموزش فلسفه از دانشگاه ماساچوست آمریکا، با عنوان «درآمدی بر نشانه‌شناسی هنر» (۱۳۸۲) با هدف آشنایی با مفاهیم اصلی مورد

¹ World Health Organization (WHO).

² World Health Organization (Retrieved April 2021 at 20:23 from <https://www.who.int>).

³ World Health Organization (Retrieved April 2021 at 20:32 from <https://www.who.int>).

⁴ Farzan Sojodi

⁵ Louis Trolle Hjelmslev

⁶ Roman Jakobson

⁷ Roland Barths

⁸ Charles Morris

⁹ Mohammad Zimran

- نیاز در تفسیر و تأویل آثار هنری و ادبی است. نگارنده بر آن است تا مفاهیم اصلی نشانه‌شناسی را مطرح نموده و ارتباط آن را با هنر به گونه‌ای عام و هنرهای تصویری به گونه‌ای خاص تبیین نماید [۴].
- مقاله «بابک معین مرتضی و فاطمه رضائی»^۱ با عنوان «تحلیل نشانه‌شناسی پوستره‌های فرهنگی به مثابه متن در آغاز دههٔ «۸۰» (۱۳۹۸) به تحلیل، تأویل، شناخت و بررسی میان‌نشانه‌های نشانه‌های تصویری و نوشتاری پوستره‌های فرهنگی در آغاز دهه ۸۰ می‌پردازد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که گفته‌پردازان، گرایش‌هایی چون کمینه‌گرایی، وجه تصویرسازانه، غیاب عکس، تغزلی برخورد کردن با گفته، اهمیت دانستن پردازش معنا در ذهن مخاطب و غیره را در گفته خود منعکس کرده‌اند [۱].
- مقاله‌ی «فرشته دیانت»^۲ با عنوان «بررسی اهمیت نشانه‌شناسی در عکس‌های مفهومی» (۱۳۹۶) به اهمیت دلالت‌های معنایی «چالز سندرس پیرس» در عکس‌های مفهومی می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، عکس سند تلقی شده و رویکردی به واقعیت دارد؛ بنابراین هنر مفهومی به‌شمار می‌رود. به‌علاوه، از آن جایی که عکس‌ها بیشترین شباهت را به موضوع دارند، نشانه‌های شمایی به حساب می‌آیند که گاه نقش نماد و گاه نقش نمایه پیدا کرده و در انتقال معنا و مفهوم اثر هنری، نقشی اساسی و محوری بازی می‌کنند [۵].
- پایان‌نامه «نفیسه رضوانی‌زاده»^۳ با عنوان «کاربرد نشانه‌شناسی در روند شکل‌گیری نشانه‌های تصویری» (۱۳۹۴) به ارائه روشی کارآمد و نظام‌مند برای تحلیل و شناخت نشانه‌های تصویری می‌پردازد [۶].
- پایان‌نامه «احسان پارسا»^۴ با عنوان «بررسی کارکرد فتوگرافیک در طراحی پوستر و بلبورد با رویکرد نشانه‌شناسی» (۱۳۹۳) به خوانش تطبیقی پوستره‌های فتوگرافیک با رویکرد نشانه‌شناسی از منظر آرایه‌های ادبی پرداخته است [۷].

روش پژوهش

با عنایت به میان‌رشته‌ای بودن مبحث بررسی نشانه‌شناسانه مؤلفه‌های تصویری پوستره‌های آموزشی، مقاله حاضر ضمن برقراری ارتباط میان یافته‌های رشته‌های گرافیک، زبان‌شناسی و روان‌شناسی با علم نشانه‌شناسی در تلاش است، تعریفی روشن از پوستره‌های آموزشی را ارائه و اهمیت علم نشانه‌شناسی در طراحی تأثیرگذار این پوستره‌ها را تبیین نماید. در این راستا، معیارهای لازم برای چگونگی طراحی پوستره‌های آموزشی با بهره‌گیری از شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی و نیز روش تحلیلی-توصیفی از منابع مرتبط با این سه رشته استخراج گردیده است.

بدین‌منظور، منابع موجود (کتاب‌ها، مقاله‌ها، پوستره‌های سازمان بهداشت جهانی، وبسایت‌ها و...) و پوستره‌های سازمان بهداشت جهانی به‌عنوان متولی پیشگیری و مقابله با بیماری‌ها در سطح جهان به‌طور مستقیم از سایت رسمی این سازمان و سایت‌های زیرنظر آن مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از این پژوهش، در زمینه‌های آموزشی (مراکز آموزشی، استادان و دانشجویان رشته گرافیک) و اجرایی (وزارت بهداشت و درمان، ادارات کل بهداشت و درمان استان‌ها و شرکت‌های گرافیکی) کاربرد دارد.

¹ Babak-Moin & Fatemeh Rezaei

² Freshteh Dyanat

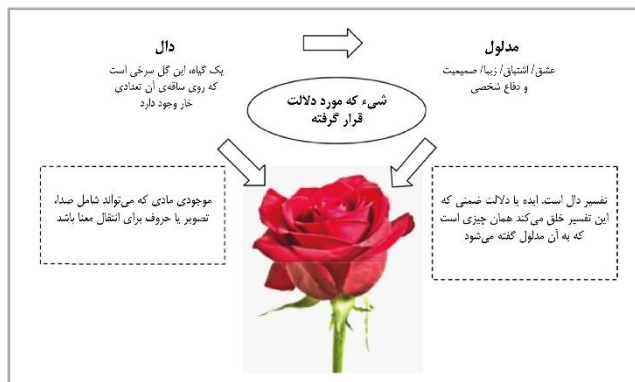
³ Nafiseh Rezvanzadeh

⁴ Ehsan Parsa

یافته‌های پژوهش

الف) ابزارهای تحلیل در نشانه‌شناسی

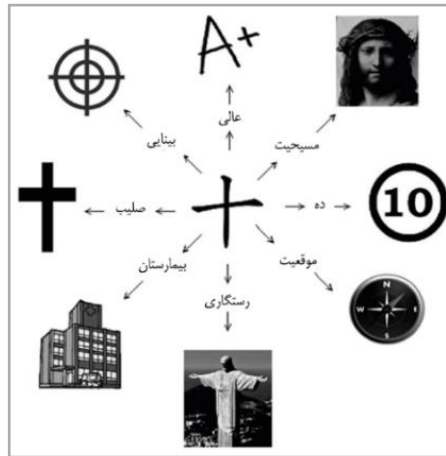
«فردینان دو سوسور» زبان‌شناس سوئیسی و «چالز سندرس پیرس» فیلسوف آمریکایی که تقریباً در یک دوره تاریخی می‌زیسته‌اند، بنیان‌گذار آن چیزی هستند که امروز با نام نشانه‌شناسی نامیده می‌شود. «فردینان دو سوسور» (۲۰۱۱)، در زبان‌شناسی عمومی، معنا و اصل نشانه را تبیین نمود. از نظر وی یک نشانه شامل دو مؤلفه دال، مرتبط با شکل ظاهری یک شیء و مدلول، مرتبط با مفهوم ذهنی آن شیء است [۸]. به باور «جان فیسکه»^۱ (۱۹۹۱)، اجسام در جهان مادی دارای ویژگی‌های خاص خود هستند و زمانی که انسان با چنین اشیائی روبرو می‌شود، مفاهیم علامت‌گذاری شده را به اشیاء تحمیل می‌نماید [۹]. مفهوم خارجی تحمیل‌شده از طریق قرارداد فرهنگی تعیین و دلالت نامیده می‌شود.

شکل ۱. رابطه میان دال و مدلول [۸].

زبان، سیستمی برای بیان افکار در قالب کلام است. ایجاد سیستمی از نشانه‌ها مشتمل بر وحدت میان دال (بیان یک مفهوم) و مدلول (مفهوم در حال بیان) می‌باشد. به‌علاوه، در چنین سیستمی، دال و مدلول ممکن است به‌طور طبیعی و کامل مرتبط نباشند؛ لذا، لازم نیست مدلول ویژگی خاصی داشته باشد [۸]. به‌عبارت‌دیگر، رابطه بین دال و مدلول می‌تواند به هر شکلی باشد و مدلول نیازی به معنی اصلی ندارد تا با دال مطابقت داشته باشد. برای مثال، نمونه «+» را در نظر بگیرید؛ از نظر حروف چینی، این علامت نماد عدد ده است. با این حال، از منظر فرهنگ شرقی، این علامت همچنین مفهوم کمال را نشان می‌دهد. به‌علاوه، این علامت معنایی از جمله بینایی، صلیب، بیمارستان، رستگاری، موقعیت و مسیحیت را نشان می‌دهد که مفاهیمی متضمن است که می‌تواند توسط سایر دال‌ها نیز نشان داده شود.

¹ John Fiske

شکل ۲. رابطه میان دال و مدلول [۱۰].

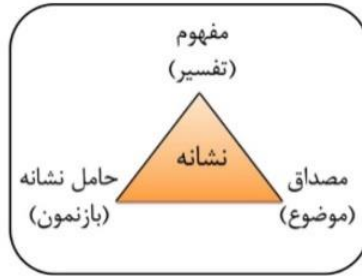
هم‌چنین، «لوئی ترول یلمزلف» زبان‌شناس دانمارکی، ضمن بسط نظریه نشانه «فردینان دو سوسور»، «بیان» و «صورت محتوا» را به‌ترتیب به‌جای «دال» و «مدلول» مطرح می‌کند. زبان رابطه بین این دو سطح است و چنین رابطه‌ای به معنای پیوند بین دو دنیای بیرون و درون می‌باشد و مرز بین آنها از پیش تعیین شده نیست. به عقیده وی، در صورتی که سطح بیان و سطح محتوا در تمامیت خود در نظر گرفته شوند، بین آنها ارتباط دوجانبه و الزامی وجود دارد و اگر این دو سطح به‌طور هم‌زمان وجود نداشته باشند، زبان نیز وجود نخواهد داشت. بین هر قطعه از محتوا و هر قطعه از بیان رابطه متقابل وجود دارد، اما هیچ‌یک لازمه دیگری نیست؛ بدون صحبت کردن می‌توان فکر نمود و بدون فکر کردن می‌توان صحبت نمود [۱۱].

دال	سطح بیان	صورت بیان
		جوهر بیان
مدلول	سطح محتوا	صورت محتوا
		جوهر محتوا
سوسور		یلمزلف

شکل ۳. بسط الگوی لوئی ترول یلمزلف- فردینان دو سوسور [۱۲].

تا زمانی که انسان وجود دارد نشانه‌ها همه‌جا هستند؛ «چالز سندرس پیرس» نشانه‌ها را، با استفاده از پیوستگی و واقع‌گرایی به‌عنوان مفاهیم اصلی، در قالب الگویی سه‌وجهی تبیین و به سه عنصر تقسیم می‌نماید. دکتر «فرزان سجودی» الگو سه‌وجهی «چالز سندرس پیرس» را چنین بیان می‌کند:

بازنمون، صورتی که نشانه به‌خود می‌گیرد؛ تفسیر، معنایی که از نشانه حاصل می‌شود؛ موضوع، که نشانه بدان ارجاع می‌گردد. وی تعامل بین بازنمون، موضوع و تفسیر را «نشانگی» نامیده است [۳]. افزون‌براین، «چالز سندرس پیرس» سه طبقه‌بندی برای نشانه‌ها ارائه می‌دهد.

شکل ۴. مثلث نشانه‌های الگوی سه‌وجهی چالز سندرس پیرس از نشانه [۱۳].

هم‌چنین، «امبرتو اکو»^۱ (۱۹۸۶)، طبقه‌بندی نشانه‌های «چالز سندرس پیرس» را چنین بیان می‌کند: نماد، نشانه‌ای که مشابه موضوع نیست و براساس رابطه دل‌بخوایی یا قراردادی به موضوع دلالت دارد (به‌عنوان مثال، چراغ‌های راهنما)؛ شمایل، نشانه‌ای که رابطه‌اش مبتنی بر تشابه است و از برخی جهات (شکل ظاهری، صدا، بو و غیره) مشابه موضوع می‌باشد (برای مثال، ♀ زنان)؛ نمایه، نشانه‌ای که از لحاظ فیزیکی به شیء خود شباهت دارد (به‌عنوان مثال، دود آتش) [۱۴].

ب) پوستر

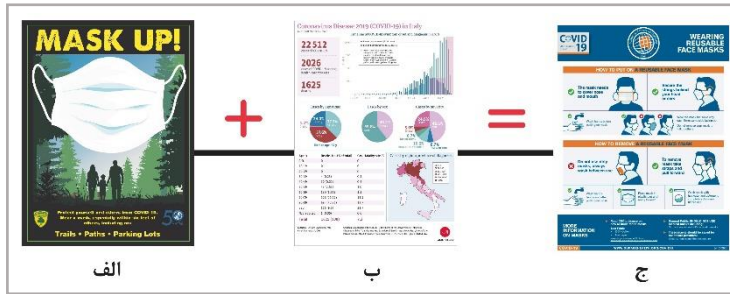
آثار گرافیکی بر اساس پیام مورد نظر طراح و اقناع مخاطب طراحی و در این راستا، از ابزارهای گوناگون و رسانه‌های متفاوت برای جذب مخاطب و انتقال پیام استفاده می‌شود. از جمله متداول‌ترین ساختارهای گرافیکی پوستر است: این رسانه چاپی در اندازه‌های تعیین‌شده با کمترین عناصر پیونددهنده بصری و رعایت اصول زیبایی‌شناسی در مکان‌های مشخص‌شده نصب می‌گردد و با هدف آگاهی و اطلاع‌رسانی ضمن جلب‌توجه مخاطب، پیام را در کوتاه‌ترین زمان منتقل می‌نماید. وظیفه پوستر، برقراری ارتباط میان افراد جامعه با موضوع تبلیغ و در اکثر موارد انتقال پیام و آگاهی‌دادن است [۱۵].

تعریف فوق جامع ولی مانع نیست و می‌تواند بیلبورد، بنر، اینفوگرافی و دیگر رسانه‌های چاپی را شامل شود. آن‌چه پوستر را از بیلبورد و بنر متمایز می‌سازد اندازه، جهت، مکان نصب، مواد به‌کاررفته در چاپ و نیز نحوه ارتباط و فاصله فیزیکی مخاطب با اثر است. شایان ذکر است، مشابهت زیاد برخی پوسترهای آموزشی با اینفوگرافی در بسیاری از موارد تمایز این دو را دشوار می‌سازد.

ارائه اطلاعات دقیق آماری در قالب جدول‌ها، شکل‌ها، نمودارها و غیره، اولویت کمیّت بر کیفیت داده‌ها، به‌کارگیری آیکن^۲ و روایت موضوع در بخش‌های متعدد در اینفوگرافی از جمله تفاوت‌های آن است [۱۶]. مصداق بارز این تفاوت‌ها زمانی مشهود خواهد بود که پوسترهای آموزشی و اینفوگرافی‌ها در دو سر یک طیف قرار داشته باشند. بررسی‌ها حاکی از آن است، در پاره‌ای از موارد میان این دو رسانه هم‌پوشانی وجود داشته و برخی از مؤلفه‌های ظاهری اینفوگرافی در طراحی پوسترهای آموزشی استفاده شده است.

^۱ Umberto Eco

^۲ Icon

شکل ۵. طیف اینفوگرافی تا پوسترهای آموزشی، (نگارندگان).

همان‌گونه که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، تصویر (الف) مصداق بارز پوستر آموزشی است که تصویر وجه غالب و نوشتار مختصر و در راستای پیام تصویر قرار دارد. از طرف دیگر، تصویر (ب) مصداق بارز اینفوگرافی است که در آن از بخش‌های متعددی با بهره‌جستن از جدول‌ها، شکل‌ها، نمودارها و غیره برای ارائه اطلاعات دقیق آماری استفاده شده است. در این میان، تصویر (ج) (ضمن برخورداری از برخی ویژگی‌های هر یک از دو مورد اخیر با استفاده از تصاویر متعدد و حداقل متن به آموزش نحوه زدن ماسک‌های صورت با قابلیت استفاده مجدد می‌پردازد.

نقش نشانه‌شناسی در بهبود عملکرد طراحی پوستر

در طراحی پوستر از علائم بصری به‌عنوان ابزاری برای انتقال پیام استفاده می‌شود. با به‌کارگیری تصاویر معنادار، طراحان می‌توانند پوسترهایی تولید کنند تا ضمن انتقال اطلاعات با مردم نیز ارتباط برقرار گردد. رمزگذاری نشانه‌ها توسط طراح در مرحله تولید و رمزگشایی آنها توسط مخاطب پس از تولید صورت می‌گیرد. هنگام رمزگذاری نشانه‌ها، تلاش طراح باید معطوف ممانعت از سوءبرداشت پیام توسط بیننده شود.

در این راستا سه رویکرد برای کاستن از این دل‌مشغولی پیشنهاد شده است:

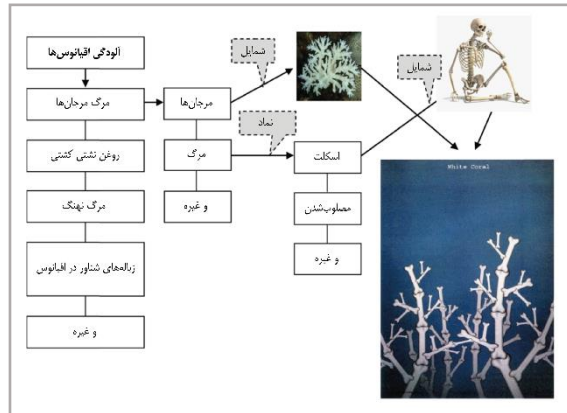
- الف) رویکرد تداعی^۱: استفاده از تجربه مشترک یا زمینه‌های فرهنگی برای ایجاد نشانه‌های تصویر
- ب) رویکرد ابتدایی^۲: انتخاب تصویری کاملاً ذهنی متناسب با پیام موردنظر پوستر
- ج) رویکرد شناختی^۳: تنظیم مفاهیم تصویری متناسب با مدل‌های ذهنی مخاطبان [۱۰].

در طراحی پوستر، سه روش بالا را می‌توان با مفاهیم ویژگی‌های نشانه - یعنی نماد، شمایل، نمایه- که توسط «چالز سندرس پیرس» ارائه شده و نیز نظریه‌های رابطه دل‌بخواهی و قراردادی «فردینان دو سوسور» ادغام نمود. به‌عنوان مثال، در طراحی پوستر با موضوعی زیست‌محیطی مانند مرگ‌ومیر بالا مرجان ناشی از آلودگی اقیانوس، طراح می‌تواند نماد مرگ را با تصویر استخوان‌ها مرتبط سازد. در مرحله بعدی، می‌توان تصاویر نمادین مرجان‌ها و استخوان‌ها را ادغام کرده تا تصویری از پدیده سفیدشدن مرجان‌ها [یا مرگ مرجان‌ها] به‌دست آید. در انتها، عنوان کنایه‌آمیز پوستر، «مرجان سفید»، را می‌توان اضافه نمود. از طریق این فرآیند طراحی، پیام مورد نظر پوستر به‌درستی منتقل می‌شود (شکل ۶).

¹ Associative approach

² Primitive approach

³ Cognitive approach

شکل ۶. به کارگیری نشانه در طراحی پوستر با موضوع زیست محیطی [۱۰].

شایان ذکر است، از آن جا که پوستر شامل نشانه‌های نوشتاری و بصری است، درج متن در پوستر به معنای آن است که بخشی از پیام از طریق نوشتار منتقل می‌شود. لذا، با توجه به این که در پوسترهای آموزشی نشانه‌های بصری و نوشتاری هر کدام به تنهایی نمی‌توانند پیام‌رسان باشند، در ادامه به الزامات نظری که می‌تواند ما را در تحلیل نشانه‌شناختی پوسترها یاری رساند، پرداخته می‌شود.

الف) زبان و نوشتار

در اغلب پوسترهای علمی-آموزشی، تصاویر بر کلیت اثر غلبه نداشته و طراح از طریق چینش متن در میان تصاویر از احاطه تصویر بر اثر جلوگیری می‌نماید. نوشتار از سه سطح زبانی، پیرا زبانی و غیر زبانی برخوردار می‌باشد. در سطح زبانی، نوشتار یک نظام نشانه‌ای است که امکان تولید و دریافت متن را بر اساس رمزگان زبان به وجود می‌آورد. اما دلالت‌های پیرا زبانی در دو گروه عمل می‌کنند: نشانه‌های سجاوندی که به عنوان یک زیرنظام از نظر دیداری بی‌نشان تلقی می‌شوند و کارکردهای پیرا زبانی آنها وابسته به شکل دیداریشان نیست؛ گروه دوم در سطح دلالت‌های پیرا زبانی و عمدتاً برای برجسته‌سازی و تأکید عمل می‌کنند اما وابسته به جنبه‌های دیداری هستند. در دلالت‌های غیر زبانی، تولید و دریافت معنا وابسته به دسترسی به رمزگان‌هایی متفاوت از رمزگان زبان است و سطوح گسترده‌تری از رمزگان‌های فرهنگی، از جمله رمزگان‌های زیبایی‌شناسی در این گروه دخیل هستند. این سطح از دلالت، کاملاً وابسته به بهره‌برداری امکانات تصویری نوشتار است. شکل قلم، شکل‌بندی هندسی نوشتار، رنگ، ترکیب‌بندی مکانی و غیره، از جمله امکانات استفاده از نوشتار به عنوان ماده‌ای برای شکل‌دادن به فضای بصری و شمایل‌نگاری در مجموع نظام نشان‌های دیداری است [۳].

ب) نظام نشانه‌ای تصویر

زبان تصویر همانند زبان نوشتار از یک ساختار نظام‌مند پیروی می‌کند یعنی مانند زبان نوشتاری دارای صرف و نحو مشخص بوده و قاعده‌مند است. به باور «محمدحسین نیرومند» (۱۳۹۶)، زبان تصویری دارای نظامی است که در آن دست‌کم چهار عامل اصلی (۱) منبع، فرستنده یا هنرمند (۲) محتوا/ پیام (۳) مجرا، حامل پیام یا اثر هنری (۴) گیرنده، دریافت‌کننده یا مخاطب وجود دارد [۱۷].

نوشتار را همواره می‌توان با صدای بلند خواند اما در مواجهه با تصویر، تنها می‌توان آن را توصیف و در مورد آن اظهار نظر کرد. به عبارت دیگر، نمی‌توان آن را در قالب واژگان رمزگشایی نمود، چراکه شکل رمزگذاری شده واژگان نیستند. به گفته «موزان آیت‌اللهی» (۱۳۹۴)، مفهوم نشانه‌شناسی تصویر، تشابه و همانندی را دربر می‌گیرد، در عین حال، اشاره به نمود بصری پدیده‌ها و نمایش ذهنی آنها دارد و طیف گسترده‌تری از تولیدات و فرآورده‌های نشانه‌ای شامل ارسال پیام به‌واسطه مجرای غیربصری را پوشش نمی‌دهد [۱۸].

«رولان بارت» (۱۹۷۷)، به این نکته اشاره می‌کند که فرآیند نشانه‌شناسی از دو کنش تشکیل شده است: تجزیه و تحلیل و ترکیب. در کنش نخست، هنگامی که نشانه‌ها در ارتباط با یکدیگر قرار دارند، اجزاء تشکیل‌دهنده معنا مورد بررسی قرار می‌گیرد. در اینجا، تحلیل‌گر بر عناصر گروهی متمرکز می‌شود که معنا را تشکیل می‌دهند. عناصر و واحدهایی که در برخی گروه‌ها با هم مرتبط هستند مجموعه‌ای از ویژگی‌ها را از خود نشان می‌دهند. دو واحد از یک الگوواره^۱ مشابه باید شبیه یکدیگر به نظر بیایند تا تفاوت بین آنها مشخص شود. به‌عنوان مثال، برای خارجی‌ها، اتومبیل‌های آمریکایی یکسان به نظر می‌رسند و این در حالی است که از نظر مدل و رنگ متفاوت هستند. کنش دوم، ترکیب مربوط به قوانین کنار هم قرار گرفتن است و به اجمال می‌توان گفت، تحلیل‌گر شیئی را در نظر گرفته، سپس آن را به عناصر تقسیم و دوباره آنها را ترکیب می‌کند. در این مرحله، تحلیل‌گر به مواردی که قابل مشاهده نبوده یا غیرملموس هستند قابلیت مشاهده می‌دهد. چنانچه اثر «رولان بارت» (۱۹۷۷) با عنوان بلاغت تصویر را اساس کار قرار دهیم، پیشنهاد می‌گردد، کنش‌های زیر به ترتیب انجام شود:

- ۱- پیامی که به خواننده/بیننده منتقل شده است، تعریف یا تلخیص شود.
- ۲- دال‌های اصلی و یا عناصر مورد دلالت را توضیح داده شود.
- ۳- الگو مورد بهره‌برداری را توضیح داده و دال‌های تشکیل‌دهنده معنا مشخص گردد.
- ۴- سرانجام، اصل/هسته را در پیام یا متن مطالعه تعیین گردد [۱۹].

پوستره‌های سازمان بهداشت جهانی با توجه به گستره قابل توجه بیماری‌ها و وسعت و پراکندگی مخاطبان طیف متنوعی از پوسترها را تشکیل می‌دهد. حداقل انتظار این است که ساختار حاکم بر این پوسترها در ادبیات گرافیک و طراحی پوستره‌های آموزشی مورد بحث و بررسی قرار گرفته باشد. بررسی‌ها در این پژوهش حاکی از آن است که تعریف دقیقی از پوستره‌های آموزشی و ساختار حاکم بر آن در ادبیات موجود به‌چشم نمی‌خورد. از این‌رو، تعریف پوستره آموزشی و ساختار پوستره‌های آموزشی سازمان بهداشت جهانی دو مقوله مهمی است که پیش از ارزیابی پوسترها بدان پرداخته‌ایم.

تعریف پوستره آموزشی

از منظر روانشناسی، «یادگیری» به فرآیند ایجاد تغییر نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه فرد که حاصل تجربه است گفته می‌شود... و آموزش به فعالیت‌های از پیش طرح‌ریزی‌شده‌ای گفته می‌شود... که با هدف ایجاد یادگیری به صورت کنش متقابل^۲ یا رابطهٔ دوجانبه انجام می‌شود» [۲۰]. هر هدف آموزشی از سه جزء اصلی **فاعل**، **فعل** و **مفعول** تشکیل می‌شود. بنابراین، در آموزش می‌باید دقت لازم برای ایجاد هدف‌های رفتاری از طریق انتخاب مفعول و فعل در جمله‌هایی که برای بیان هدف به کار می‌رود، صورت گیرد. یعنی باید مفعول جمله از میان موضوعات و مطالبی که آموزش داده می‌شود، انتخاب گردد و فعل آن طوری انتخاب شود که نشان دهد یادگیرنده برای آن موضوع چه کاری را باید انجام دهد [۲۰].

بر مبنای تعاریف بالا از آموزش و یادگیری می‌توان گفت:

¹ Paradigm

² Interaction

پوستر آموزشی، رسانه‌ای گرافیکی است که طراح پوستر با هدف آموزش و یادگیری، فعالیت‌های از پیش تعیین شده را به مخاطبان ارائه می‌دهد. این هدف آموزشی متشکل از سه جزء اصلی فاعل، فعل و مفعول است. که در آن **فاعل** (مخاطب پوستر که قرار است مطابق دستورالعمل آموزش داده شده کار یا کارهایی را انجام دهد)، **فعل** (کارهایی که مخاطب باید انجام دهد) و **مفعول** (موضوعات آموزشی) می‌باشد.

نقش سازمان بهداشت جهانی، با عنایت به گستره وسیع فعالیت‌هایی همچون: سیستم‌های بهداشتی، حصول اطمینان از سلامتی انسان در طول زندگی، آمادگی برای مقابله با بیماری‌های واگیردار و غیرواگیردار و نیز ایجاد هماهنگی بهداشت بین‌الملل در سیستم سازمان ملل بسیار مهم است؛ به همین منظور، در ادامه به تحلیل و بررسی تنوع پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری این سازمان پرداخته می‌شود.

تنوع پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری در سازمان بهداشت جهانی

سازمان بهداشت جهانی در راستای رفاه همه مردم و با هدایت علم، تلاش‌های جهانی را رهبری و از آن حمایت می‌کند تا به همه و در همه‌جا فرصتی برابر برای داشتن یک زندگی سالم بدهد. بررسی‌ها در این پژوهش حاکی از آن است که پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری سازمان بهداشت جهانی از یک گروه طراحی پیروی نمی‌کند و تابع سه گروه زیر می‌باشد:

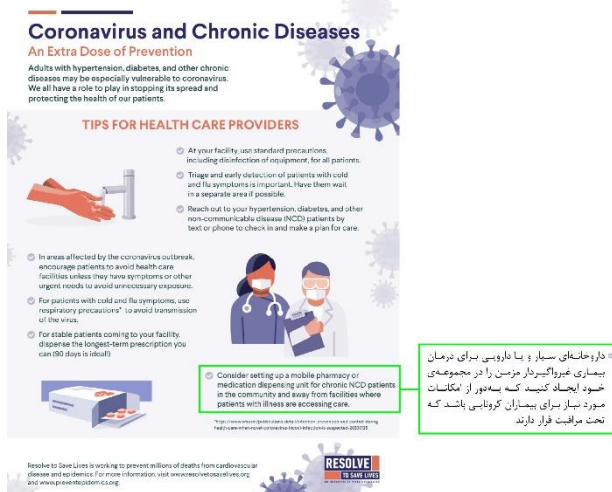
- پوستر با ساختاری که تصویر در آن غالب است.
- پوستر با ساختاری که نوشتار در آن غالب است.
- پوستر با ساختاری که تصویر و نوشتار در تناسب با یکدیگر هستند.

در ادامه، ضمن تبیین ویژگی‌های هر سه گروه به‌طور مبسوط، نمونه‌ای از پوستر مرتبط با هر گروه که توسط سازمان بهداشت جهانی منتشر شده ارائه می‌گردد.

شکل ۷. نمونه پوستر از گروه نخست پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی [۲۱].

در گروه نخست (شکل ۷)، بخش تصویری غالب و بخش نوشتاری به حداقل ممکن تقلیل می‌یابد. طراح در این گونه پوسترها به دنبال انتقال ایده‌های خلاقانه و پیامی واحد به مخاطبین خود است؛ وی در تلاش است تا مخاطب با دیدن تصویر درک و احساس عمیق‌تری از پیام اثر داشته باشد.

داروخانه‌های بسیار و بنا دارویی برای درمان بیماری غیرواگیردار مزمن را در مجموعه‌ی خود ایجاد کنید که به‌دور از امکانات مورد نیاز برای بیماران کرونایی باشد که تحت مراقبت قرار دارند.

شکل ۸. نمونه پوستر از گروه دوم پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی [۲۱].

در گروه دوم (شکل ۸)، نوشتار غالب اصلی پوستر بوده و تصویر نقشی فرعی دارد. در این الگو، متن از اولویت بیشتری برخوردار بوده و طراح می‌کوشد پیام پوستر را در قالب متن به مخاطب خود منتقل می‌کند؛ زیرا میزان اطلاعات موجود در متن از طریق تصویر به راحتی قابلیت انتقال ندارد. برای مثال، بخش مشخص شده به خوبی بیانگر آن است که تصویر فاقد گویایی لازم برای بیان پیام پوستر و اطلاعات بخش نوشتاری است. ناگفته پیداست، ارائه تصویری ساده از جعبه‌های حاوی چند عدد قرص نمی‌تواند اطلاعات متن را به درستی به مخاطب منتقل نماید.

شکل ۹. نمونه پوستر از گروه سوم پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی [۲۱].

در گروه سوم (شکل ۹)، متن و تصویر در تناسب با یکدیگر قرار داشته و به نوعی مکمل یکدیگر هستند. تصاویر ساده و به دور از جزئیات بوده و بیشتر در راستای سهولت درک متن به کار می‌رود. در این الگو پوسترهای آموزشی و اینفوگرافی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند و اینفوگرافی به‌نوعی جزئی از پوستر آموزشی محسوب می‌شود؛ استفاده از تصاویر متعدد در ابعاد کوچک و نیز در صورت لزوم، نمایش اولویت خوانش پوستر با به‌کارگیری نشانه‌های گرافیکی از جمله ویژگی‌های این الگو می‌باشد.

از آن‌جا که رویکرد این مقاله تحلیل پوسترهای آموزشی سازمان بهداشت جهانی، به‌طور مشخص بیماری کرونا، می‌باشد تعداد ۵۰ پوستر آموزشی مرتبط با این بیماری که توسط سازمان بهداشت جهانی منتشر شده است، جمع‌آوری و مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه، مطابق با سه گروه بیان‌شده از پوسترهای آموزشی سازمان، سه نمونه از پوسترهای آموزشی مرتبط با بیماری کرونا ارائه شده توسط سازمان بهداشت جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

یک طراحی خوب صرفاً حاصل ایده‌ای خلاقانه نیست. بلکه، طراح با استفاده درست از عناصر طراحی می‌تواند به‌صورت دقیق‌تر ایده خود را به تصویر کشد. عناصر طراحی اجزاء گسسته یک ترکیب یا طرح هستند که ساختار اثر را تشکیل می‌دهند. نحوه ترکیب عناصر بصری باید با در نظر گرفتن توانایی ادراک مخاطبان صورت پذیرد. باید توجه داشت، بر اساس نظریه گشتالت^۱ کل هر چیز، فراتر از مجموع اجزای آن است. افزون‌براین، انسان طبیعت را بیشتر در قالب یک کل و نه به‌صورت اجزاء جدا از هم درک می‌کند. گشتالت را می‌توان معادل مفاهیمی از قبیل شکل، قالب، هیكل، کل و تمامیت دانست؛ اما، هیچ یک از این کلمات به‌تنهایی معنای گشتالت را به‌طور کامل بیان نمی‌کنند [۱۷]. عناصر طراحی کاربردهای بصری گسترده و متنوعی را به‌همراه دارند که درک این عناصر قبل از اعمال آنها در طراحی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این عناصر شامل نقطه، خط، سطح، فضا، رنگ، ارزش رنگی و بافت می‌باشد [۲۲].

¹ Gestalt

در پوستره‌های آموزشی همانند سایر پوستره‌ها نمی‌توان عناصر طراحی نظیر نقطه، خط، سطح و بافت را نادیده گرفت. اما در این مجال، با عنایت به اهمیت دو عنصر فضا و رنگ در طراحی و ارزیابی پوستره‌های آموزشی صرفاً این دو مبحث مورد بررسی قرار می‌گیرد. آن چه در ادامه بدان پرداخته می‌شود ارائه فهرستی از ملاک‌های ارزیابی پوستره‌های آموزشی موردنظر در این پژوهش است:

- **رنگ:** میزان جذابیت رنگ در کلیت اثر، میزان هماهنگی رنگ در سراسر پوستر، به‌کارگیری حداقل رنگ در پوستر، به‌کارگیری منطقی رنگ در سراسر اثر، تضاد رنگی مناسب اثر.
 - **فضا:** استفاده مناسب از فضای سفید / خالی، جریان منطقی ایده و یا ایده‌ها در بخش‌های مختلف اثر، تراز بودن عناصر تصویری در جهت افقی و یا عمودی، مشخص بودن نکات برجسته تصویری، میزان کیفیت شکل‌ها، میزان تعادل در کل اثر.
 - **عناصر:** استفاده خلاقانه از عناصر بصری معنابخش، تکرار عناصر: قالب عنوان‌ها، گرافیک، شکل‌ها، سهولت درک براساس حداقل میزان تصویر.
- به‌منظور ارزیابی پوستره‌ها ابتدا به تحلیل عناصر تجسمی و در ادامه به تحلیل نشانه‌شناسی آنها پرداخته می‌شود.

بررسی پوستره‌های آموزشی مرتبط با بیماری کرونا سازمان بهداشت جهانی

پوستر شماره یک

شکل ۱۰. پوستر آموزشی مرتبط با بیماری کرونا با عنوان ماماها و پرستاران [۲۱].

در اثر فوق (شکل ۱۰)، طراح می‌کوشد مخاطبان را از جایگاه و نقش مهمی که ماماها و پرستاران -در دوره همه‌گیری بیماری کرونا- در زمینه مراقبت‌های بهداشتی و درمانی برعهده دارند، آگاه سازد؛ لذا، مخاطب اثر عام می‌باشد. طراح در این پوستر از گروه نخست پوسترهای سازمان بهره برده است.

تحلیل عناصر تجسمی

رنگ: استفاده از حداقل رنگ‌ها، تضاد رنگی مناسب و نیز هماهنگی رنگ در سراسر پوستر به چشم می‌خورد. تضاد رنگی میان پس‌زمینه با رنگ قلم قابل مشاهده است. به‌کارگیری هوشمندانه طراح از رنگ‌ها برای درک عمیق‌تر مخاطبان از پیام اثر است؛ رنگ نارنجی در پس‌زمینه که رنگی انرژی‌زا، جذاب و دوستانه بوده و به‌کارگیری رنگ آبی در بخش میانی و انتهای پوستر که آرامش کامل و وفاداری را به‌همراه دارد.

فضا: استفاده مناسب از فضاهای خالی، امکان تنفس و استراحت چشم را به مخاطبان داده و به‌طور کلی تعادل در کل اثر قابل مشاهده است. طراح با برجسته نمودن عنوان، آن را از دیگر بخش‌های نوشتاری متمایز نموده است. در متن پایین پوستر، به‌منظور تأکید بر پیام، برخی از کلمات با قلم بزرگتر و نیز رنگ‌های متفاوت از سایر متن‌ها وجود دارد. هم‌چنین، متن و تصویر به‌صورت وسط‌چین در تراز با یکدیگر هستند. استفاده از ابعاد متفاوت قلم در این اثر، موجب سهولت در فرآیند خواندن و انتقال سریع پیام شده است. استفاده از جملات کوتاه از ویژگی‌های اصلی یک پوستر تأثیرگذار محسوب می‌گردد.

عناصر: تکنیک مورد استفاده در لایه اولیه اثر، فتومونتاز و استفاده از تصاویر حقیقی است. در لایه دوم این پوستر، طراح با حداقل میزان تصاویر ساده با کیفیتی مناسب و معنابخش استفاده نموده است.

تحلیل نشانه‌شناسی

به‌کارگیری تصاویر حقیقی به مستند نمودن فضا و درک عمیق‌تر مخاطبان از پیام پوستر کمک کرده است؛ نحوه قرارگیری افراد در تصویر -لبخند و نگاه محبت‌آمیز پرستار به نوزاد و لمس دست‌های مادر توسط وی (دال)- معنای ضمنی دلسوزی و مراقبت‌های ویژه آنان (مدلول) را به مخاطبان منتقل می‌کند.

در لایه دوم، به‌کارگیری حداقل میزان تصاویر ساده، مخاطب را در جهت انتقال سریع پیام و درک آن همراهی می‌کند؛ طراحی خطی نشانه شمایی گلدان گل (دال)، معنای ضمنی صمیمیت، عشق و اشتیاق (مدلول) را برای مخاطبان به تصویر می‌کشد. هم‌چنین، نشانه شمایی تابلو با تصویر خانه و خورشید (دال)، یادآور فضایی گرم و دوستانه (مدلول) است که حذف آنها می‌تواند از صمیمیت پیام پوستر بکاهد.

برمبنای تعریف دقیق به‌دست آمده از پوسترهای آموزشی، در این پوستر، فعالیت‌های ازپیش تعیین‌شده آموزشی در جهت ایجاد هدف‌های رفتاری، دارای سه جزء فاعل، فعل و مفعول است.

- **فاعل:** مخاطب عام (خواننده/بیننده پوستر)

- **مفعول:** موضوعات آموزشی (ماماها و پرستاران)

- **فعل:** کارهایی که مخاطب باید انجام دهد (احترام گذاشتن و قدردانی کردن).

بدین ترتیب، طراح با هدف آموزشی احترام به ماماها و پرستاران، از مخاطب می‌خواهد تا از طریق یک سلسله اهداف رفتاری فعل یا افعلی را بر پایه دستورالعمل آموزشی انجام و یا آن را ترک کند.

پوستر شماره دو

شکل ۱۱. پوستر آموزشی با موضوع احتیاط در هنگام حمل جان‌باختگان کرونا [۲۳].

پوستر فوق (شکل ۱۱)، فرآیند محافظت کارکنان بخش سلامت از خود در زمان انتقال بیمارانی را به تصویر می‌کشد که بر اثر کرونا جان خود را از دست داده‌اند؛ لذا، مخاطب اثر خاص و روی سخن با کارکنان بخش سلامت می‌باشد. طراح در این اثر از گروه دوم پوسترهای سازمان پیروی کرده است.

تحلیل عناصر تجسمی

رنگ: تضاد رنگی مناسب، به‌کارگیری حداقل رنگ و نیز ارتباط و هماهنگی در سراسر پوستر قابل مشاهده است که موجب بهتر دیده شدن متن آن شده است. طراح با به‌کارگیری رنگی متفاوت، عنوان اصلی و بخش‌های مختلف اثر را از دیگر متون متمایز نموده است.

فضا: جریان منطقی ایده در این اثر دیده شده و طراح از فضاهای خالی برای استراحت چشم مخاطب به‌خوبی استفاده نموده است. همچنین، تناسب میان متن و ابعاد تصویر، متعادل بودن اثر را به‌دنبال دارد. تصاویر از کیفیت مطلوبی برخوردارند؛ طراح نکات برجسته‌ی تصویری را به نمایش گذاشته و عنوان اثر را با برجسته‌سازی و نیز به‌کارگیری اندازه قلم بزرگتر از سایر متن‌ها متمایز ساخته و قلمی مناسب و بدون تزئین را برای جاگذاری متن انتخاب نموده است.

عناصر: این پوستر با استفاده از عناصر ساده‌ی تصویری برای مخاطب طراحی شده و طراح از قالب‌ها و شکل‌های گرافیکی مشخص در این اثر استفاده نموده است.

تحلیل نشانه‌شناسی

در کنار نکات مثبت در طراحی این پوستر، مواردی نیز مشاهده می‌گردد که دقت‌نظر بیشتر طراح را می‌طلبد. در تصویر نخست، طراح برای آموزش به مخاطب به‌منظور رعایت بهداشت دست‌ها، از تصویر قطره آب (دال) استفاده نموده که بیش از آن که نشان از شست‌وشوی بهداشتی دست‌ها داشته باشد، بیانگر کم‌آبی (مدلول) است. لذا، این تصویر با هدف از طراحی آن هم‌خوانی نداشته و نیازمند اصلاح است. از طرفی، با توجه به همگانی بودن سازمان بهداشت جهانی و جهان‌گیر بودن بیماری کرونا، طراحی پوسترهای این سازمان می‌باید با عنایت به طیف وسیع مخاطبان صورت پذیرد و

از مذهب خاصی جانب‌داری نشود. حال آن‌که، در این پوستر با قرار دادن دستان مردگان بر روی سینه (دال)، مراسم تدفین مسیحیان (مدلول) را برای مخاطبان یادآور می‌شود و طراح جهانی بودن پیام را لحاظ نکرده است.

شایان ذکر است، تصاویر ارائه شده در این اثر در طبقه‌بندی نشانه‌های شماییلی جای دارد؛ به باور «چالز سندرس پیرس» در نشانه‌های شماییلی رابطه نشانه و موضوعش مبتنی بر تشابه است که تصاویر این پوستر از لحاظ شکل ظاهری مشابه موضوعات خود هستند. با توجه به الگوی سه وجهی «چالز سندرس پیرس»، در تصویر دوم این پوستر، روپوش و عینک مخصوص که فرد به تن دارد (بازنمون)، پوشیدن تجهیزات حفاظت شخصی توسط کارکنان بخش سلامت (تفسیر) و محافظت کارکنان بخش سلامت از خود در زمان انتقال بیمارانی که بر اثر کرونا جان خود را از دست داده‌اند (موضوع) است.

باعنایت به تعریف به‌دست آمده از پوسترهای آموزشی، در این پوستر، فعالیت‌های ازپیش تعیین‌شده آموزشی در جهت ایجاد هدف‌های رفتاری، دارای سه جزء فاعل، فعل و مفعول است.

- **فاعل:** مخاطب خاص (کارکنان بخش سلامت)
 - **مفعول:** موضوعات آموزشی (دست‌ها، روپوش مخصوص کارکنان، کاور مخصوص متوفی و...)
 - **فعل:** کارهایی که مخاطب باید انجام دهد (شستن، پوشیدن، کشیدن و...).
- بدین ترتیب، طراح با هدف آموزشی با احتیاط حمل‌شود، از کارکنان بخش سلامت می‌خواهد تا از طریق یک سلسله اهداف رفتاری فعل یا افعالی را بر پایه دستورالعمل آموزشی انجام و یا آن را ترک کند.

پوستر شماره سه

شکل ۱۲. پوستر آموزشی با موضوع چگونگی استفاده ایمن از ماسک [۲۴].

پوستر فوق (شکل ۱۲)، با ارائه راه‌کارهایی در تلاش است فرآیندی را به تصویر بکشد که در طی آن مخاطب چگونگی کاستن از سرایت بیماری کرونا را فرا بگیرد. طراح در این پوستر از گروه سوم پوستره‌های سازمان بهره برده است.

تحلیل عناصر تجسمی

رنگ: استفاده از حداقل رنگ‌ها، رنگ‌های مکمل، تضاد رنگی مناسب میان پس‌زمینه و رنگ قلم و نیز هماهنگی رنگ در سراسر پوستر به چشم می‌خورد که خوانایی و درک بهتر پیام پوستر را برای مخاطبان به‌همراه دارد. هم‌چنین، انتخاب رنگ‌های متفاوت در پس‌زمینه پوستر به جداسازی بخش‌های مختلف کمک نموده است.

فضا: عناصر تصویری در جهت افقی و عمودی در تراز با یکدیگر قرار دارند.

عناصر: قالب گرافیکی مشخص در سراسر پوستر به سهولت درک پیام توسط مخاطب کمک می‌کند. تصاویر اشخاص طراحی شده در این پوستر با جنسیت‌های مختلف، در سنین متفاوت و با پوشش‌های گوناگون است. به‌کارگیری حداقل میزان تصاویر ساده با کیفیتی مناسب و معنابخش، مخاطب را در جهت انتقال سریع پیام و درک آن همراهی می‌کند.

تحلیل نشانه‌شناسی

با عنایت به عنوان اثر، استفاده طراح از رنگ سبز (دال) معنای ضمنی بایدها (مدلول) و رنگ قرمز (دال) ناپایداری (مدلول) را برای مخاطبان به‌همراه دارد. هم‌چنین، طراح پیام‌های اختطاری خود را با قراردادن علامت ضربدر قرمز (دال) در کنار هر تصویر-در بخش ناپایدها (مدلول)- به مخاطبان یادآور می‌شود. هم‌چنین، در طبقه‌بندی نشانه‌های «چالز سندرس پیرس»، علامت ضربدر در طبقه نشانه‌های نمادین قرار دارد. در طبقه‌بندی نمادین، نشانه مشابه موضوع نیست بلکه براساس رابطه‌ای دلخواهی یا کاملاً قراردادی به موضوع دلالت می‌کند.

در این پوستر، طراح با نشان دادن نژادهای مختلف در تصاویر، نمایش جنسیت‌های متفاوت در سنین مختلف و نیز به تصویر کشیدن افراد با پوشش و اعتقادات متنوع (دال) از جهان‌گیر بودن بیماری کرونا و در نتیجه جهانی بودن پیام پوستر (مدلول) خبر می‌دهد.

در تصویر سوم بخش ناپایدهای اثر فوق، با توجه به الگوی سه وجهی «چالز سندرس پیرس»، ماسک در زیر بینی و وجود ویروس کرونا در اطراف آن (بازنمون)، قرار ندادن ماسک در زیر بینی و پوشاندن دهان، بینی و چانه توسط ماسک (تفسیر) و نحوه استفاده صحیح از ماسک (موضوع) است. هم‌چنین، تصاویر به‌کار رفته در این پوستر به دلیل مشابهت شکل ظاهری آنها با موضوع در طبقه‌بندی نشانه‌های شمایی «چالز سندرس پیرس» جای می‌گیرند.

برمبنای تعریف به‌دست آمده از پوستره‌های آموزشی، در این پوستر، فعالیت‌های ازپیش تعیین‌شده آموزشی در جهت ایجاد هدف‌های رفتاری، دارای سه جزء فاعل، فعل و مفعول است.

فاعل: مخاطب عام (خواننده/بیننده پوستر)

مفعول: موضوعات آموزشی (دست‌ها، ماسک، دهان/بینی/چانه و...)

فعل: کارهایی که مخاطب باید انجام دهد (شستن، بررسی کردن، پوشاندن و...).

بدین ترتیب، طراح با هدف آموزشی چگونگی استفاده ایمن از ماسک‌های پارچه‌ای غیرایمن، از مخاطب می‌خواهد تا از طریق یک سلسله اهداف رفتاری فعل یا افعالی را بر پایه دستورالعمل آموزشی انجام و یا آن را ترک نماید. در ادامه، با توجه به تحلیل عناصر تجسمی و تحلیل نشانه‌شناسی سه نمونه از پوستره‌های آموزشی مرتبط با بیماری کرونا طراحی شده توسط سازمان بهداشت جهانی، به شرح مختصری از نتایج به‌دست آمده در قالب جدول می‌پردازیم:

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، بر بررسی نشانه‌شناسانه‌ی مؤلفه‌های تصویری پوستره‌های آموزشی سازمان ملل در مورد بیماری کرونا پرداخته است. با توجه به اهمیتی که پوستره‌های آموزشی در ارتقاء سطح سلامت و بهداشت مردم ایفا می‌کند، شیوه مناسب و ارائه تأثیرگذار این پوسترها می‌تواند در جهت بهبود زندگی بهتر و سالم‌تر مردم نقش داشته باشد. میان‌رشته‌ای بودن موضوع این تحقیق، زبان‌شناسی، روان‌شناسی و گرافیک با نشانه‌شناسی، تجزیه و تحلیل نسبت پوستره‌های آموزشی و نشانه‌شناسی را امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. پوستره‌های آموزشی با هدف آموزش و یادگیری، فعالیت‌های از پیش تعیین شده را به مخاطبان ارائه می‌دهد. از سوی دیگر، نشانه‌شناسی نوعی دانش درک و دریافت پدیده‌های جهان تلقی می‌شود که حاصل خوانش علائم و نشانه‌ها است. یافتن نسبت نشانه‌شناسی و پوستر، امکان طراحی و تحلیل سلسله‌مراتبی، چندبطنی و چندجانبه را برای طراح و تحلیل‌گر پوستر ایجاد می‌کند و زاویه دید نسبتاً جامعی پیش روی او قرار می‌دهد. بنابراین نشانه‌شناسی می‌تواند ابزار قدرت‌مندی را در اختیار طراحان پوستر قرار دهد؛ همان‌گونه که برای سایر رشته‌ها در حوزه‌های مختلف علوم انسانی، ادبیات و فلسفه فراهم آورده است. در طراحی پوستره‌های آموزشی سازمان ملل، استفاده مناسب طراحان از ابزارهای نشانه‌شناسی برگرفته از نظرات «فردینان دو سوسور» و «چالز سندرس پیرس»، مخاطب را در درک عمیق متغیرهای پیچیده نشانه‌های تجسمی یاری و موجب تسهیل خوانش او از پیام آموزشی می‌شود؛ همان‌گونه که تحلیل فرآیند رمزگذاری طراح و رمزگشایی توسط مخاطب در سه اثر مورد بررسی این مقاله به خوبی مشهود است. جهان‌گیر بودن بیماری کرونا از دیگر مواردی است که سازمان بهداشت جهانی در طراحی پوستره‌های آموزشی خود به‌درستی آن را مورد توجه قرار داده است. استفاده از تصاویر و متن ساده و قابل فهم برای افراد با سطح تحصیلات متفاوت، نمایش نژادهای مختلف با پوشش و اعتقادات متفاوت، نمایش جنسیت‌ها در سنین گوناگون و غیره از جمله مواردی است که طراحان سازمان بهداشت جهانی به‌خوبی بدان توجه داشته‌اند. یافته‌های پژوهش حاضر بر اهمیت پرداختن به مقوله‌های میان‌رشته‌ای صحنه گذاشته و بر درهم‌تنیدگی علوم در جهان معاصر و عصر ارتباطات تأکید دارد.

References

- [1] Babakmoin, m., & Rezaee, F. (2019). cultural posters semiology analyzed as text at the beginning of the decade 80. *Journal of Fine Arts: Visual Arts*, 24(2), 81-90. <https://doi.org/10.22059/jfava.2018.136719.665316>
- [2] Arawahi Azar, M. (2006). *Graphic 2*. Vasheghan. <https://didavarbook.com/products/10818/%DA%AF%D8%B1%D8%A7%D9%81%D9%8A%D9%83-2>
- [3] Sojodi, F. (2019). *Applied semiotics* (6 ed.). Alam. <https://www.gisoom.com/book/11551225>
- [4] Zimran, M. (2003). *An introduction to semiotics in art*. Qaseh. <https://www.gisoom.com/book/1266140>
- [5] Dianat, F. (2018). A Study of the Importance of Semiotics (Implication) in Conceptual Photography. *Theoretical Principles of Visual Arts*, 2(2), 71-84. <https://doi.org/10.22051/jtpva.2018.3986>
- [6] Rizvanizadeh, N. (2014). *Examination of semiotic opinions in Greek language (use of semiotics in the process of formation of pictorial signs)*. [Master, Al-Zahra]. Tehran, Iran. <https://elmnet.ir/doc/10851439-2621>
- [7] Parsa, E. (2013). *Examining photographic functions in poster and billboard design with a semiotics approach - practical project: poster design with photographic techniques*. [Master, Tarbiat Modares]. Tehran, Iran. <https://elmnet.ir/doc/10765359-12646>

- [8] De Saussure, F. (2011). *Course in general linguistics* (W. Baskin, Trans.; Perry Meisel Haun Saussy ed.). Columbia University Press. <https://search.worldcat.org/title/course-in-general-linguistics/oclc/826479070>
- [9] Fiske, J. (1991). Semiological Struggles. *Annals of the International Communication Association*, 14(1), 33-39. <https://doi.org/10.1080/23808985.1991.11678777>
- [10] Yang, C.-M., & Hsu, T.-F. (2015). Applying Semiotic Theories to Graphic Design Education: An Empirical Study on Poster Design Teaching. *International Education Studies*, 8(12), 117-129. <https://doi.org/10.5539/ies.v8n12p117>
- [11] Hossein Yazdi, M. (2013, October 22). *Semiótica*. Anthropology and culture. <https://anthropologyandculture.com/%D9%86%D8%B4%D8%A7%D9%86%D9%D8%B4%D9%86%D8%A7%D8%B3%DB%8C/>
- [12] Sad Berenji, S., Ansari, M., Bemanian, M., & Hassani, M. (2021). Semiotics as a Framework for Reading and Writing Landscape. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 18(103), 65-74. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.278517.4852>
- [13] Hamejani, Y., Bayzidi, Q., & Sahabi, J. (2018). The Semiotics of Pir-e Shaliar Ritual Ceremony in Cultural Landscape of Hawraman. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 15(67), 17-30. <https://doi.org/10.22034/bagh.2018.80611>
- [14] Eco, U. (1986). *Semiotics and the Philosophy of Language*. Indiana University Press. <https://iupress.org/9780253203984/semiotics-and-the-philosophy-of-language/>
- [15] Asadalahi, M. (2018). *Poster design* (F. Moslehi Moslehabadi, Ed. 2 ed.). Fatemi. <https://www.gisoom.com/book/11461291>
- [16] Farrokhnejad, R., & Salari, A. (2019). Semiotic Analysis of Infographics and Motion graphics Broadcasted in the Islamic Republic of Iran Broadcasting Networks (IRIB) in 2017. *Quarterly Scientific Journal of Audio-Visual Media*, 12(28), 199-228. <https://doi.org/10.22085/javm.2019.83885>
- [17] Niromand, M. H. (2017). *Blue Elephant's Guidelines for Ideation: Guidelines for Ideation and Cultivation* (S. J. Hadian Zavareh, Ed. 5 ed.). Farhangsarai Mirdashti. <https://www.gisoom.com/book/11341706>
- [18] Ayetollahi, M. (2014). *Analyzing the symbolism of the Iranian garden and reading the garden as a text with a semiotic approach (the surviving gardens of Isfahan from the Safavid era)*. [Master, Tehran]. Tehran, Iran. <https://elmnet.ir/doc/10943068-41061>
- [19] Dağlı, Ö., & Hacırbeğtaşoğlu, E. (2015). Semiotic analysis of a poster about violence against women violence. *Communication and Media Technologies. Special Issues*, 5(Special Issue), 102-111. <https://doi.org/10.30935/ojcm/5677>
- [20] Saif, A. A. (2009). *Modern educational psychology: psychology of learning and education* (3 ed.). Doran. <https://www.gisoom.com/book/1573647>
- [21] ResolvetoSaveLives. (2021). *WHO WE ARE: We are mission-driven and have deep technical expertise*. Resolve to Save Lives. <https://resolvetosavelives.org/about/>
- [22] White, K. S. (2012). *Effective Poster Design*. [Bachelor, UTAH STATE]. Logan, Utah.
- [23] PanAmericanHealthOrganization. (2020, May 6). *Infographic: Managing the bodies of deceased COVID-19 patients by health workers*. PAHO. <https://www.paho.org/en/documents/infographic-managing-bodies-deceased-covid-19-patients-health-workers>
- [24] PanAmericanHealthOrganization. (2020, July 1). *Infographic: How to wear a non-medical fabric mask safely*. PAHO. <https://www.paho.org/en/documents/infographic-how-wear-non-medical-fabric-mask-safely>